

Bůh, který mlčí?

Kázání z 14.5.2011 – br. Marek Jonczy

(Gn 34, 1-31)

I. Úvod

V bibli je několik příběhů, o kterých se příliš nemluví. Jsou to převážně vyprávění, kterým soudobý čtenář příliš nerozumí. Do takové kategorie spadá i náš dnešní čtený text. Není to tak dávno, kdy jsem se při četbě o Díně a Šekemovi dostal do podobné situace. Natolik jsem byl textem zaskočen, že mi trvalo několik dlouhých týdnů, než jsem našel odvahu se k němu opět vrátit. Nebyl jsem snad ani tolik překvapen syrovým pisatelovým vyličením celé události, jako spíše svojí neschopností najít v ní správně kritérium k posouzení. Jedno zásadní měřítko zde totiž schází. Určitě jste postřehli, že vypravěč příběh žádným způsobem nevysvětluje. Dokonce celou událost nechává bez zřejmé Boží angažovanosti, což výklad značně komplikuje.

Jak je ovšem možné, že do tak závažného příběhu Hospodin vůbec nezasáhl? Ve Starém zákoně se přeci velký Bůh velmi často vymezuje vůči jednání člověka svým slovem nebo ráznými činy a tím i čtenáři umožňuje hodnocení jednotlivých události. Proč takový rozměr dnešnímu příběhu chybí? Jak se mohl Bůh na něco takového dívat a mlčet? S jakým záměrem zařadil pisatel Genesis tento příběh do své knihy? Je vůbec pro soudobého čtenáře možné najít v příběhu nějaké povzbudivé poselství? Co nás to učí o Bohu, který tentokrát jen mlčky přihlíží? Přiznám se, že tolik otázek ve mně již dlouho žádný příběh bible nezanechal. Nedalo mi to, a proto se s vámi dnes pokusím podělit o myšlenky, které jsem byl tímto provokativním vyprávěním nucen hledat.

Při výkladu celého příběhu je potřeba mít na paměti skutečnost, že příběh je zasazen do prostředí zcela odlišného od toho našeho. Chceme-li našemu dnešnímu textu o něco lépe porozumět, je potřeba si do souvislosti vkládat také některé společenské, sociální ale i náboženské spojitosti té doby. Již na samotném začátku vypravování musíme být vůči takovým skutečnostem velmi obezřetní.

Sledujme zajímavý příběh o Díně a Šekemovi v I. knize Mojžíšové ve 34 kapitole od prvního verše.

II. Dína vstupuje do příběhu

Při vstupu do příběhu, je však potřeba od sledovaného textu ještě na chvíli odbočit a podívat se alespoň na konec kapitoly předchozí. Zde od 18 verše získáváme informaci o tom, že Jákob se svojí rodinou přichází z Rovin aramejských k městu Šekemu. Z dnešního hlediska se jednalo spíše o opevněnou vesnici, která však byla na vyšší hospodářské i civilizační úrovni, než Jákobova rodina. Od Šekemských si Jákob kupuje pole a pokojně se zde usazuje.

Na začátku 34 kapitoly se setkáváme s první hlavní postavou dnešního příběhu. Dína – dcera Jákoba a Leji - se zřejmě tajně a bez dovolení vydává, jak říká text „*podívat na dcery té země*“, tedy na Kenaanky. Budeme-li studovat společenské souvislosti té doby, zjistíme, že Kenaanské ženy, byly povětšinou doma a ven vycházely jen velmi málo. Pokud tedy teď venku byly, znamenalo to, že probíhala nějaká slavnost, nebo se slavil nějaký svátek. Při takových slavnostech se oslavoval především bůh Baal, kenaanské božstvo plodnosti, kdy lidé bujarými obřady předváděli, jak má jejich bůh jako ploditel přírody jednat. Slavnosti tohoto typu tak byly postaveny především na požitcích všech smyslů, kterým nechyběl ani silný sexuální podtext. Je tedy velmi pravděpodobné, že Dínu na obhlídku místních poměrů vyvádí její zvědavost. Ta ji přemohla natolik, že se na slavnosti Šekemských šla podívat.

III. Šekem vstupuje do příběhu

Při této příležitosti vstupuje Díně do cesty syn místního vladaře Šekem, kterého Dína velice zaujala. Šekem si možná právem myslel, že když už tam přišla, tak právě proto, aby se nechala svést. A proto ji prostě a jednoduše znásilnil. V tuto chvíli se ovšem stává něco zcela zvláštního.

„Přilnul však k Díně, dceři Jákobově celou duší, zamiloval si tu dívku a vmlouval se jí do srdce“ čteme ve 3 verši. Od znásilnění k vmlouvání do srdce – velice zajímavý moment. Šekem si Dínu natolik zamiloval, že se rozhodl si jí vzít, ať to stojí, co to stojí. A tak začínají námluvy. Jak to v těchto zeměpisných šířkách bývá mezi zámožnými rodinami dodnes, žádá Šekem svého otce Chamóra, aby zařídil vše potřebné k dodatečnému legálnímu sňatku.

IV. Šimeon a Lévi vstupují do příběhu

Chamór otec Šekema se od 6 verše skutečně ujímá vyjednávání. Přichází k Jákobovi a žádá jej o jeho dceru Dínu. V tuto chvíli se na scéně objevují další dvě důležité postavy našeho příběhu a sice Šimeon a Lévi, bratři Díny. Když zjistí, co se událo, jsou natolik rozzlobeni, že situaci okamžitě berou do svých rukou a jak říká 13 verš: „*jednají lstivě*“. Čtème dále 14 a 15 verš: *Řekli jim: „To my nemůžeme udělat, abychom dali svou sestru muži neobřezanému, byla by to pro nás potupa. Svolíme jen tehdy, budete-li jako my: dá-li se u vás každý mužského pohlaví obřezat.“* Bratři lákají Šekemské na obřizku. Vzhledem k tomu, že je to pro Šekemské obyvatele pouze formální akt, za nímž se skrývá vidina k získání majetku, není problém požadavku Jákobových synů vyhovět. Jakmile se obřezou a mají největší bolesti, vpadnou Jákobovi synové do města a všechny vyvraždí.

Možná bychom v tuto chvíli jasně dokázali ukázat prstem na viníka a jednoznačně bychom dokázali odsoudit teroristický čin Šimeona a Léviho. V soudu rozhořčení bratrů, je však potřeba být o něco opatrnější, jde zde totiž vskutku o hodně. Budeme-li naslouchat dalším dobovým a náboženským souvislostem, pak zjišťujeme, že Šekemovo znásilnění Díny je vskutku, nejen jejím lidským ponížením a tedy zneuctění celé rodiny, ale i náboženskou potupou. Jejich sestra byla zneužita pro kultické uctívání cizího boha, protože znásilnění bylo často chápáno, jako poražení božstva toho, kdo byl znásilněn. Pravověrné zastánce rodinných tradic a náboženských zvyklostí muselo právem takové jednání rozlítit.

K celé záležitosti je potřeba připočíst ještě jeden rozměr, kterým je pro Jákobovce dost nevýhodná nabídka vyjádřena otcem Šekema. V 9. a 10. verši je nabídka formulována takto: „*Spřizněte se s námi, dávejte své dcery nám a berte si dcery naše. Můžete sídlit s námi, je před vámi celá země. Usadte se, volně v ní obchodujte a mějte ji jako vlastní.*“

Vzhledem k tomu, že Chivejci, mezi něž patřili i obyvatele Šekemu, byli na civilizačně vyšším stupni a jako obyvatelé opevněného města měli nad kočovnými Jákobovci vojenskou i ekonomickou převahu, hrozí zde jednoznačně ztráta identity v podobě asimilace. Došlo-li-by k přijetí této nabídky Jákobův rod by byl velmi brzy rozprášen mezi cizí národ.

Jákobovi synové si takovou hrozbu zřejmě uvědomují. Nejde však jenom o ni. Jákobově rodině hrozí nebezpečí, že ve společenství s Chivejci začnou přejímat jejich náboženství a přestanou uctívat Hospodina. Nedůvěřiví bratři Šimeon a Lévi, tak možná pouze prozíravě rozpoznávají nebezpečí, jak to později ve 23. verši potvrzuje sám Chamór, když hovoří o záměru Jákobovce skutečně ovládnout.

Co je tedy na příběhu tak zarážející, když se hněv bratrů zdá být oprávněný? Vskutku hněv může být oprávněný, ale k jakým pak vede činům? Na celém příběhu je bezpochyby zarážející zcela nesoudné až brutální vyústění příběhu v krvavém jednání bratrů. Jejich krvavá pomsta přerůstá ve svévoli tak silně, že jde až hluboko za hranici zákona. Meč zde už není taseň v horlivosti za svatost Hospodinovy věci a v poslušnosti jeho slova, nýbrž především pro potupu rodinné cti. Dopad jejich lsti už není ani oko za oko, ale chladnokrevné vyliť zlosti na všechny obyvatele Šekemu bez rozdílu. Nejen, že nenechávají na živu jediného muže, ale kompletně plení a kořistí v dobytém městě vše, co jim přijde pod ruku. Záplava nenávisti strhává do propasti zloby všechno lidské i Boží.

V. Hospodin vstupuje do příběhu

A co na to Hospodin? Jak je možné, že se na něco takového dívá bez jediného slova vyjádření? Copak mu již došly všechny, hromy, blesky a zemětřesení? Čtème-li pozorně, pak zjišťujeme, že v našem příběhu opravdu mlčí. Ne však docela. Hospodin do našeho příběhu totiž přece jen nepřímo zasahuje, i když možná ne tak, jak bychom očekávali

Po hrůzné události je Jákob osloven Hospodinem, aby se vydal do Bét-elu, kde má postavit oltář svému Bohu. V 35. kap. v 5. verši čtème: „*Na okolní města padl děs Boží, proto Jákobovy syny*

nepronásledovali“. Skoro to tedy vypadá, jakoby Hospodin celou záležitost přecházel mlčením a ještě navíc v tichosti umetal cestičku hrůznému činu tím, že svaluje děs na okolní národy, aby nechaly Jákobovce odejít. Ale jakým způsobem si máme hrůzné jednání bratrů vysvětlit? Celý příběh se nám ještě více komplikuje, co říkáte? Jak takovému jednání rozumět? Schvaluje snad Hospodin jednání obou bratrů?

Hospodinův nesouhlas s celou událostí sice neslyšíme přímo v našem příběhu, ale můžeme jej přeci jenom odvodit z dalšího běhu událostí. Ve 49. kapitole 5.-7. verši čteme zajímavé Jákobovo požehnání – nepožehnání těsně před jeho smrtí, ve kterém jakoby promlouval již i sám Hospodin. Pokuste se spolu otevřít toto místo a pozorně čtěte následující text: *„Šimeon a Lévi, bratři, jejich zbraně – nástroj násilí. V jejich kruh ať nevstupuje moje duše, s jejich spolkem zajedno ať není moje sláva, neboť v hněvu povraždili muže, ve svém rozvášnění ochromili býky (tedy vyznavače baalova kultu). Buď proklet jejich hněv, že byl tak prudký, jejich prchlivost, že byla tak krutá. Rozdělím je v Jákobovi, rozptýlím je v Izraeli.“* Teprve po letech zaznívá zřetelné, negativní hodnocení hrůzného činu z úst Jákoba.

Sledujeme-li vývoj situace dále, pak zjišťujeme, že k naplnění proroctví skutečně dochází. Šimeón své území velmi brzy ztrácí a příslušníci jeho pokolení se buďto rozptylují, nebo zanikají. Lévi žádné území nedostává, protože je mu předurčeno stát se kněžským rodem, jemuž je sice v Tóře věnována mimořádná pozornost, nicméně jeho příslušníci žijí většinou uprostřed bezbožného Izraele jako bezdomovci. Tedy také žádná výhra.

Čekali-li jste, ráznější a jasnější rozuzlení příběhu, pak vás asi trochu zklamou. Více vysvětlení pro Hospodinovu neangažovanost z tohoto příběhu asi nedostaneme. Přiznám se vám, že nevím, proč Hospodin v průběhu samotných drastických událostí mlčí. Hospodinovo jednání s jistotou vysvětlit nedokážu.

VI. Závěr – Hospodin, který mlčí?

Přemýšlíme-li čistě hypoteticky o pisatelově záměru zařadit tento příběh do knihy Genesis, můžeme při výkladu textu přemýšlet o několika důvodech Hospodinova jednání.

Zatímco v předchozích příbězích Hospodin velmi často do příběhů vstupuje, tentokrát se rozhodl mlčet. Možná právě proto, je tento příběh do Bible zařazen. Právě proto, aby pisatel poukázal na to, že Hospodinova další mnohotvárnost je také mlčení.

Vzpomeňme jenom na nás dnes, kolikrát často a rádi požíváme onu klišovitou, křesťanskou frázi. *„Však Pán Bůh si to nějak povede. On si to nějak bude řídit?,...“* Co když právě tento příběh naznačuje, že tomu tak vždy nemusí být? Co když Hospodin i nás někdy nechává k věcem zaujímat vlastní postoje. Jako by říkal: *„Copak jsem ti nedal vlastní rozum? Copak neznáš zákon? Možná, že právě takový Bůh se nám na pozadí dnešního příběhu zjevuje.“*

Událost není bez důsledků. I v našem příběhu zjišťujeme, jaké nedozírné následky mohou mít špatná rozhodnutí. Přesto si troufám tvrdit, že zde neschází poselství. Je potřeba jej možná více hledat, ale já osobně jej spatřuji v onom následném skoro až úklidovém vyjádření Hospodina: *„Na okolní národy padl děs Boží“*.

V našem příběhu selhává úplně každý. Dina, které jde, kam nemá, její neblahý svůdce Šekem, ale i synové Jákobovi, od kterých bychom čekali trochu něco jiného. Dokonce ani sám otec Jákob nepostupuje tak jak by měl. Svým synům sice ve 30. verši jejich čin vyčítá, ale ne proto, že ve své pomstychtivosti přestoupili Boží zákon, ale protože ohrozili bezpečí rodiny. Ani jemu v tuto chvíli nejde příliš o ryzí stanoviska a poslušnost Boha, ale pouze o lidský prospěch. A tak se dostáváme k možnému dalšímu důvodu zařazení příběhu do biblické knihy Genesis.

Pro pisatele je evidentně důležité vědomí, že Bůh se svým lidem zůstává i navzdory tomu jaký je. Prostřednictvím příběhu o Díně a Šekemovi se totiž dozvídáme, že se Bůh ani po tomto zbrklém činu od svého lidu neodvrací. Jako by počítal s narušenou lidskostí a navzdory ní se k nám sklání a jedná s námi. Nejen tento příběh, ale především Golgotská oběť Ježíše Krista je pro nás dokladem toho, že i pro nás hříšníky zůstává naděje. Ani naše chyby, křivárny a násilí, či jiná přestoupení zákona nemohou způsobit, že nás Bůh přestane milovat. Vždy znovu to s námi bude zkoušet. Bez důsledků však naše chyby zůstat nemohou...

AMEN